

Recurvirostra avosetta

L., 1758

Szablodziób

Rząd: siewkowe, podrząd: siewkowce, rodzina: szczudłonogi

Status występowania w Polsce

Wyjątkowo lęgowy, rzadki w okresie wędrówek w różnych częściach kraju, częściej spotykany wiosną.

Opis gatunku

Dużych rozmiarów siewkowiec, o niepowtarzalnym wyglądzie, z długim i delikatnym dziobem wygiętym ku górze oraz czarno-białym upierzeniem. Wymiary: długość ciała 42–48 cm, rozpiętość skrzydeł ok. 80 cm, masa ciała 250–400 g. U ptaka lecącego nogi wyraźnie wystają poza ogon. Ptaki dorosłe mają czarne zewnętrzne lotki, czarny wierzch głowy i szyi oraz czarne plamy na wierzchu ciała; pozostała część upierzenia jest biała. Dymorfizm płciowy bardzo słabo zaznaczony, u samicy czasami występuje blada obrączka powiekowa i rozjaśnienie u nasady dzioba. Dziób we wszystkich szatach czarny, nogi szaroniebieskie. U młodych w 1. roku życia ciemne partie upierzenia mają brunatny odcień. Odzywa się donośnym i dźwięcznym „kjuł”.

Możliwość pomyłki z innymi gatunkami

Gatunek nie do pomylenia z innymi siewkowcami europejskimi.

Biologia

Tryb życia

Aktywny przez całą dobę, ale w nocy częściej odpoczywa. Bardzo towarzyski przez cały rok, tak samo na lęgowiskach, jak na wędrówce i zimowiskach. Występuje w skupiskach nawet do kilku tysięcy ptaków. W Polsce najczęściej widywany pojedynczo lub w niewielkich stadach.

Lęgi

Na lęgowiskach w zachodniej Europie gniazduje w koloniach dochodzących nawet do 400 par, choć również występuje pojedynczo, np. w Polsce spotykano w jednym miejscu 1–3 par lęgowych. Gnieździ się chętnie w towarzystwie innych gatunków aktywnie broniących kolonii przed drapieżnikami, np. małych mew, rybitw czy innych siewkowców. Te same miejsca gniazdowe są zwykle zajmowane przez wiele lat. Szablodziób najczęściej przystępuje do lęgów w 2. roku życia, część ptaków później. Gatunek wykazuje silne więzy partnerskie. Większość ptaków łączy się w pary po przylocie na lęgowiska, chociaż prawdopodobne jest, że część par dobiera się już pod koniec okresu zimowania. Okres lęgowy trwa od

kwietnia do sierpnia. Gniazdo budowane jest przez oba ptaki. Jest to płytki dołek przystrojony kamyczkami lub muszelkami, umieszczony najczęściej na otwartym terenie, w płatach niskiej roślinności trawiastej. Jeden lęg w sezonie złożony z 2–5 jaj. Wysiadują oba ptaki z pary przez 23–25 dni. Młode osiągają lotność po 35–42 dniach od wykucia.

Wędrówki

Dystans wędrówkowy jest bardzo zmienny. Ptaki z południowych lęgowisk są mniej wędrówne, częściej koczują. W Europie jesienna wędrówka odbywa się najczęściej w kierunku południowo-zachodnim, ptaki ze środkowej Europy wędrują raczej w kierunku południowym. Szablodzioby koncentrują się na pierzowiskach w zachodniej Europie, na Wyspach Fryzyjskich w okresie późnoletnim zbiera się do kilkunastu tysięcy ptaków. Wiosenny odlot z zimowisk rozpoczyna się bardzo wcześnie, już na przełomie lutego i marca. Termin przylotu jest zależny od warunków pogodowych na lęgowiskach. Znaczna część ptaków lecących z zimowisk afrykańskich zatrzymuje się w czasie wędrówki na obszarze Banc d'Arguin w Mauretanii. Ptaki lęgowe we wschodniej i południowej Afryce są osiadłe. Młode szablodzioby najczęściej spędzają pierwszy okres lęgowy w obrębie zimowisk.

Polska jest położona poza zasadniczymi szlakami wędrówkowymi szablodzioba. Wędrówka jesienna rozpoczyna się pod koniec lipca, ze szczytem od 3. dekady lipca do 2. dekady sierpnia. W okresie wrzesień–listopad następuje powolny spadek liczebności. Szablodziób pojawia się w Polsce pojedynczo lub w niewielkich stadkach kilku, kilkunastu osobników. Wiosną pierwsze ptaki notowano pod koniec marca, szczyt pojawów przypada na przełom kwietnia i maja, a potem liczebność stopniowo spada.

Gatunek ten pojawia się u nas bardzo nielicznie i w latach 1945–1993 zarejestrowano 149 obserwacji 275 ptaków.

Zimowanie

Szablodzioby w okresie zimowania corocznie skupiają się w tych samych rejonach. W Europie około 90% populacji zimującej występuje zaledwie w 10 miejscach, najliczniej

w ujściu rzeki Tejo w Portugalii. Szabloniob dość licznie zimuje także na wybrzeżach Francji, Hiszpanii, Włoch i Grecji. Zasadniczy okres zimowania trwa od grudnia do lutego. W Polsce gatunek nie był jak dotąd obserwowany zimą. Ptaki lęgące się w zachodniej Europie coraz częściej pozostają na zimę na obszarze lęgówisk, co ma związek ze wzrostem liczebności populacji i ocieplaniem się klimatu.

Pokarm

Na terenach przy morskich bardzo zróżnicowany pokarm składa się głównie z bezkręgowców wodnych o niewielkich rozmiarach, przede wszystkim wieloszczetów i skorupiaków, rzadziej mięczaków, rzadko z ryb. Natomiast na terenach śródlądowych większy udział w diecie stanowią owady w różnych stadiach rozwoju. Ptaki żerują często w grupach, brodząc w wodzie lub rzadziej w podłożu mulistym. Stosują dwie metody zdobywania pokarmu: wypatrują ofiarę w płytkiej wodzie lub w mule i zbliżają się do niej powoli, by po chwili z dużą szybkością schwytać ją dziobem, albo poprzez powolne, regularne „zamiatanie” dziobem po powierzchni wody.

Występowanie

Siedlisko

Szabloniob gniazduje na terenach otwartych: na brzegach płytkich stonych jezior, lagun, niewielkich sadzawek, ujęć rzecznych. Ostatnio, zwłaszcza w Holandii, coraz liczniej występuje na ugorowanych terenach rolniczych i ziemiach ornych, graniczących z płytkimi kanałami. W Polsce gniazda szablonioba znaleziono na pojedynczych stanowiskach: w dolinie rzecznej, na osadniku, częściowo spuszczonego zbiorniku zaporowym i stawie rybnym. W okresie pozalęgowym spotykany jest nad jeziorami oraz zbiornikami pochodzenia sztucznego, jak zbiorniki zaporowe i spuszczone stawy rybne.

Siedliska z załącznika I Dyrektywy Siedliskowej, które mogą być istotne dla gatunku

- 1130 Ujścia rzek (estuaria)
- 1150 Zalewy i jeziora przy morskie (laguny)
- 1330 Solniska nadmorskie (*Glauco-Puccinellietalia* część – zbiorowiska nadmorskie)
- 2110 Inicjalne stadia nadmorskich wydm białych
- 3270 Zalewane muliste brzegi rzek

Rozmieszczenie geograficzne

Zasięg lęgówisk gatunku obejmuje Europę (poza rejonem północnym), zachodnią i środkową Azję, południowo-wschodnią Syberię i południowo-wschodnie Chiny. Rozproszone stanowiska znajdują się w niektórych częściach Afryki.

Zimowiska znajdują się na wybrzeżach Francji, Portugalii (ujście rzeki Tejo), Hiszpanii, Włoch i Grecji.

Ponadto zimuje w regionie czarnomorsko-kaspijskim, na wybrzeżach Afryki oraz na śródlądowych zimowiskach w południowej i wschodniej części tego kontynentu, na Płw. Arabskim, w Indiach, i na południowym wschodzie Chin. U szablonioba nie wyróżniono podgatunków.

Rozmieszczenie w Polsce

W Polsce pojedyncze stanowiska lęgowe zajmowane są w sposób niestaty: w dolinie Narwi na Wiźnie (1994), na od stojnikach pod Policami (1996), na Zb. Goczałkowickim (2002) i na pobliskich stawach w Zawadce (2003) oraz na Wiśle koło miejscowości Zastów Karczmiski pod Kazimierzem Dolnym (2002). Tokujące ptaki obserwowano także na wybrzeżu nad jez. Łebsko oraz nad Zat. Gdańską: przy ujściu Redy i k. Władysławowa. W okresie wędrówek spotykany jest bardzo nielicznie, w rozproszeniu, niemal we wszystkich regionach kraju. Zdecydowanie najczęściej obserwowany w okolicach Zat. Gdańskiej, szczególnie przy ujściach rzek: Wisły i Redy, k. Władysławowa, Jastarni, nad Zalewem Wiślanym na Zat. Elbląskiej i pod Policami w rejonie Zalewu Szczecińskiego. W głębi lądu spotykany nad zb. Jeziorsko, Stawami Milickimi i śląskimi zbiornikami zaporowymi.

Status ochronny

Ochrona gatunkowa w Polsce: gatunek objęty ochroną ścisłą (Dz U z 2004 r. Nr 220, poz. 2237)

Status zagrożenia w Europie: Lw gatunek zagrożony z powodu występowania większości populacji na niewielkiej liczbie stanowisk (populacja zimująca)

BirdLife International: SPEC 4B/3w

Dyrektywa Ptasia: Art. 4.1, załącznik I

Konwencja Berneńska: załącznik II

Konwencja Bońska: załącznik II

Porozumienie AEWA

Występowanie gatunku na obszarach chronionych

W okresie wędrówek spotykany w nadmorskich rezerwach przyrody: Mewia Łacha i Ptasi Raj przy ujściu Wisły, Be-ka przy ujściu Redy nad Zat. Gdańską oraz Zat. Elbląska na Zalewie Wiślanym. Ponadto pojedyncze spotkania pochodzą z dwóch parków narodowych. Wszystkie stanowiska lęgowe zlokalizowane były poza terenami chronionymi.

Rozwój i stan populacji

Populacja europejska szablonioba jest oceniana na około 35 000–50 000 p., przy czym ok. 60% gniazduje w zachodniej i południowo-zachodniej Europie, najliczniej w Holandii (ok. 9000 p.), w Niemczech (6800–7000 p.), w Turcji (1500–5000 p.), w Danii (5000 p.) oraz Hiszpanii (ok. 4500 p.). Na tych lęgówiskach notuje się wyraźny wzrost liczebności, choć niezmienny pozostaje areal wystę-

powania. W dłuższej perspektywie czasu w rejonie Morza Północnego i w Szwecji nastąpił 10-krotny wzrost liczebności, np. w latach 1924–1925 gnieździło się 1800 p., w 1969 ok. 10 000 p., a w latach 80. 16 400–19 700 p. Wzrost liczebności populacji północno-zachodniej w Europie jest prawdopodobnie związany z ochroną zasadniczych obszarów lęgowych i z korzystnymi warunkami pokarmowymi szablodzioba. Mniej liczna jest populacja w południowo-wschodniej części kontynentu, największe lęgownice są tu zlokalizowane na obszarze czarnomorsko-kaspijskim. Na tych lęgownicach szablodziób zmniejsza liczebność, szczególnie w Rosji i Bułgarii.

Na zimowiskach na atlantyckich wybrzeżach Europy i Afryki Zachodniej (do Mauretanii na południu), w Senegalii i Gambii, gdzie docierają ptaki z lęgownic w północno-zachodniej Europie, w zachodniej części basenu Morza Śródziemnego i północno-zachodniej Afryce, przebywa ok. 730 000 szablodziobów, z czego ponad 15% gromadzi się na największym zimowisku w ujściu rzeki Tejo w Portugalii.

Na zimowiskach we wschodniej części Morza Śródziemnego i w Afryce tropikalnej (Czad), gdzie zimują ptaki z południowo-wschodniej Europy, znad Morza Czarnego i Turcji, zatrzymuje się ok. 47 000 ptaków.

Szablodziób rozpoczyna kolonizację Europy Środkowej i od niedawna zaczął gniazdować na Litwie, w Polsce, a także po dłuższej przerwie w Czechach.

W Polsce w 1994 r. gnieździły się 3 p., w 1996 – 1 p., w 2002 – 4 p. i w 2003 – 2 p. Podczas wędrówek występuje pojedynczo lub w małych stadkach.

Zagrożenia

- brak istotnych zagrożeń ze względu na bardzo nieliczne występowanie.

Propozycje odnośnie do zarządzania

Miejsca gniazdowania powinny być objęte szczególną ochroną i w uzasadnionych przypadkach, np. stałego zajęcia stanowiska, należy dążyć do objęcia takiego obszaru ochroną rezerwatową. Ptaki wędrownie nie są związane ze specyficznymi warunkami siedliskowymi i obecnie wystarczające jest respektowanie ochrony gatunkowej.

Propozycje badań

Należy zbadać:

- wybiórczość siedliskową ptaków osiedlających się w Polsce;
- sukces rozrodczy.

Monitoring

- coroczna rejestracja wszystkich stanowisk lęgowych;
- stała rejestracja wszystkich spotkań tego gatunku na obszarze kraju.

Bibliografia

- BAZA DANYCH OSO – NATURA 2000. Zakład Ornitologii PAN.
- BEDNORZ J. 1983. Awifauna Słowińskiego Parku Narodowego z uwzględnieniem stosunków ilościowych. Poznańskie Tow. Przyj. Nauk. *Prace Komisji Biologicznej*, 65: 1–101.
- BETLEJA J., KARETTA M., KRÓL J., SCHNEIDER G. 2002. Pierwsze stwierdzenie lęgu szablodzioba *Recurvirostra avosetta* na Śląsku. *Ptaki Śląska*, 14: 167–170.
- BIRDLIFE INTERNATIONAL/EUROPEAN BIRD CENSUS COUNCIL. 2000. European bird populations: estimates and trends. BirdLife Conservation Series No. 10. Cambridge, 160 s.
- CRAMP S., SIMMONS K. E. L. (red.) 1983. Handbook of the Birds of Europe, the Middle East and North Africa. The Birds of the Western Palearctic. Vol. 3. Waders to Gulls. Oxford, 913 s.
- DYRCZ A., KOŁODZIEJCZYK P., MARTINI K., MARTINI M. 1998. Ptaki Zbiornika Mietkowskiego. *Ptaki Śląska*, 12: 17–80.
- FRĄCZEK K. – dane niepublikowane.
- GIRARD O. 1997. *Recurvirostra avosetta* Avocet. W: Hagemeijer W. J. M., Blair M. J. (red.) The EBCC Atlas of Breeding Birds: Their Distribution and Abundance. London, s. 250–251.
- HAYMAN P., MARCHANT J., PRATER T. 1986. Shorebirds: an identification guide to the waders of the world. London, Sydney, 287 s.
- del HOYO J., ELLIOTT A., SARGATAL J. (red.) 1996. Handbook of the Birds of the World. Vol. 3. Hoaziti to Auks. Barcelona, 821 s.
- JANISZEWSKI T., WŁODARCZYK R., BARGIEL R., GRZYBEK J., KALIŃSKI A., LESNER B., MIELCZAREK S. 1998. Awifauna zbiornika Jezioro w latach 1986–1996. *Not. Orn.*, 39: 121–150.
- JONSSON L. 1998. Ptaki Europy i obszaru śródziemnomorskiego. Warszawa, 559 s.
- LEWARTOWSKI Z. 1995. Szablodziób wreszcie lęgowy w Polsce. *Orlik*, 5: 3.
- MEISSNER W., SIKORA A. 1996. Występowanie szablodzioba (*Recurvirostra avosetta*) w Polsce. *Not. Orn.*, 37: 71–81.
- MLECZKO G. i B. – dane niepublikowane.
- SIEK R. – dane niepublikowane.
- SIKORA A., MEISSNER W., SKAKUJ M. 1994. Rzadkie gatunki ptaków obserwowane nad Zatoką Gdańską w latach 1983–1989. *Not. Orn.*, 35: 207–243.
- SMIT C. J., WOLFF W. J. 1981. Birds of the Wadden Sea. Rotterdam, 308 s.
- STAWARCZYK T., GRABIŃSKI W., KARNAŚ A. 1996. Migracja siewkowych *Charadriiformes* na zbiornikach Nyskim i Turawskim w latach 1976–94. *Ptaki Śląska*, 11: 39–80.
- SZEWCZYK P. – dane niepublikowane.
- TOMIAŁOJĆ L., STAWARCZYK T. 2003. Awifauna Polski. Rozmieszczenie, liczebność i zmiany. Wrocław, 870 s.
- WERNHAM C., TOMS M., MARCHANT J., CLARK J., SIRIWARDENA G., BAILLIE S. (red.) 2002. The Migration Atlas: movements of the birds of Britain and World. London, 904 s.
- WETLANDS INTERNATIONAL. 2002. Waterbird Population Estimates – Third Edition. Wetlands International Global Series No. 12. Wageningen, The Netherlands, 226 s.
- WITKOWSKI J., ORŁOWSKA B., RANOSZEK E., STAWARCZYK T., 1995. Awifauna doliny Baryczy. *Not. Orn.*, 36: 5–74.
- WYSOCKI D. 1996. Ptaki wodno-błotne zbiorników wód pościękowych Zakładów Chemicznych „Police”. *Not. Orn.*, 37: 55–70.